

ZE VŠECH
KOUTŮ PRAHY.

ROZMARNÉ OBRÁZKY
Z PRAŽSKÉHO ŽIVOTA.

NAPSAL

KAREL L. KURLA.

S 92 ILLUSTRACEMI J. ULRICHA.

V PRAZE.

NAKLADATELSTVÍ * JOS. R. VILÍMEK * KNIHTISKARNA

Spálená ulice 13.

Pobočný portál v arcibiskupském paláci s vchodem k ústavu idiotů.

Za levým křídlem arcibiskupského paláce, směrem k loretánskému kostelíčku, v klínu velebných Hradčan strmí nad srázem Jeleních příkopů zapomenutý, šerý, starodávný palác, jenž zacloněn spoustou okolních domů a skryt ve stínu rokle noří se z huštin šumných, smutných bříz a modřínů bývalého královského parku jako tajemný hrad z bájí a pověstí...

Obrovská ta budova byla kdysi zámek zakladatele Musea českého, hraběte ze Šternberka, později slavnou obrazárnou a nyní... nyní stala se v pravdě začarovaným, opuštěným hradem, kde dlí lidé ztracení, ze světa vyvržení, a kde zástup ubohých lidských duší čeká na probuzení z těžkého sna, v nějž byly za živa zaklety!...

Ve starých rytířských síních, v klenbách mohutných sálů a hradních komnatách bloudí podivní obyvatelé, — bytosti, jimž odepřen jest dar, který činí člověka člověkem a dělí jej od říše němých tváří... tam žijí a živoří lidé — bez rozumu!...

Leč vážný hrad Šternberský u Lorety není chorobincem ani blázincem, kde by v smutných celách zuřili a bili hlavami o mřížce běsní šílenci... on jest jen osamělým, zapadlým koutkem země, v němž se nevědomí pastorkové macechy přírody tulí, skryti před světem, který je ze svého středu zapudil, a před lidmi »rozumnými«, kteří se jich zříkají, hnusí a štítí... velebný zámek ten jest tichým útulkem... tichých trpitelů...

Když jsem se jednou před Vánočními svátky bral v záhadné ty končiny i přešed hračanské náměstí vkročil levou brankou arcibiskupského paláce na kamenitou stezku šikmo dolů vedoucí, začernal se v dáli přede mnou z průčelí zámku nápis:

»Ústav pro idioty.«

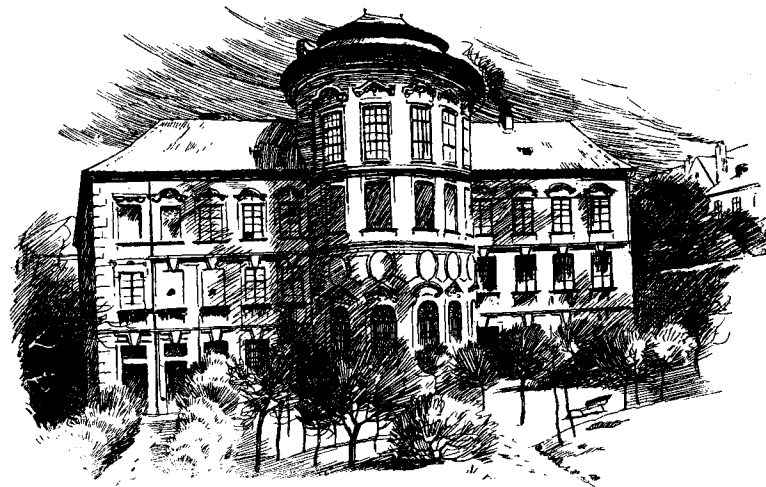
Nechtěl jsem svým očím věřit... Až do té chvíle jsem si představoval asyl pro blbce, idioty a kretiny jako truchlivou, odpornou místnost, plnou tmavých cel, odpuzující chudobou, škaradým zevnějškem a rázem špitálním!...

A zatím... stanu tu před krásným, luzným hradem v klínu romantického sadu zahaleného ve stříbrný dým zimních mlh, jež pluly jak obláčky nad shlukem ladných záhonů, cest, jeskyň a alejí... portál i široké schodiště skvěly se oslňující čistotou, a z nitra zámku rozkošného a vábného zazníval ohlas veselé písně a snivé laškovné akordy harmonia...

Byl jsem jak kouzlen, když se s tichým chřestem přede mnou otevřely velké sklené dveře a já vkročil do prostranství, odkud se vysoké chodby a estrády na všechny strany rozbíhaly, neb se mi zdálo, že jsem se neoctl v domě věznicím řady nešťastníků, nýbrž v prostomilém zátiší, kde dlí lidé blažení, kteří se tu skryli před bouřemi života... Ovšem obraz lidského utrpení, jenž se v nitru budovy zjeví před očima diváka, zachvátí pak duši každého ustrnutím a úžasem!

Pražský asyl idiotů jest snad jediným ústavem svého druhu na světě. Všude jinde, ve Vídni, Paříži, i v Londýně, kde náklad

na asyly pro blbé nese země neb stát, přijímají se do nich k ošetřování jen dítky vyléčitelné, pacienti bez vad tělesných, kteří netrpí ani křečmi, ani návaly padoucnice. Leč zde, kde soukromý ústav jest odkázán na podporu všech vrstev obecnstva, otvírá brány slabomyslným ubožákům všeho druhu, takže tu zřítí lze malé dítky stížené trvalou nechápavostí i dorostlé muže a stařeny, s rozumkem děcka čtyřletého, lidi tělesně zdravé i strašně zoha-

Ustav pro blbce.

vené mrzáky, hydrocefaly s malým něžným tlíkem a obrovskými hlavami, mikrocefaly s trupem značně vyvinutým a zavalitými okončeními, leč hlavičkou malou sotva jako mužská pěst; zde konečně spatříš i znetvořené bytosti, které se narodily jako pouhé kusy masa bez všeho života duševního, tvory současně slepé, blbé, němé a ochromené, které tu tráví dlouhá leta bez všeho vědomí, ležíce v lenoškách skoro bez vlády, bez citu, bez žalu i radosti, jako příšerné živoucí mrtvolky.

To jsou svěřenci řiditelstva, učitelského sboru a opatrovníků ústavů idiotů, v nichž oni mají vyvolati, vzkřísiti jiskru rozumu a sebevědomí, vštípati jim vzdělání, víru v Boha, naučiti je řemeslům nebo uměním a vrátiti je zas v ostatní lidskou společnost . . .

Úkol ten provésti zdá se býti čirou nemožností, a přece přes neslychané překážky, přes obtíže odstrašující podaří se neúmorným péstounům vzbuditi časem i v úplně tupých lebkách chudších záblesk ducha, rozžehnouti v pustých tmách zážeh inteligence a stvořiti z mnohých ztracených, polozvířecích tvorů zase člověka.

Zázračný pokrok takový poznal jsem zřejmě, když provázen řiditelem ústavu, prošel jsem jizbami nejzanedbanějších »začátečnicků« a srovnal ubožáky ty potom s chovanci, kteří strávili v ústavě již několik měsíců nebo dokonce let . . .

V několika jizbách nalézají se blbci v prvním stadiu, hoši a dívky, kteří sedí nepohnutě celé hodiny, zírajíce tupě vyřeštěným zrakem před sebe; syn jistého polského šlechtice z Hallice stále jen poskakuje, toče se do kola jako ovce vrtohlavosti stížená, jiný, syn horníka z Kladna, desítiletý, statný hoch, nedovede se smát ani plakati, a vydává z hrdla jen zlostné zvuky a ryky; dvanáctiletý synek zámožného pražského úředníka mluví plynně, ale nedovede si vzpomenouti, jak se jmenuje, odkud je a není s to ani do dvou počítati. Pět roků starý čiperný klučina Ivo z Chorvátska ohryzuje a ohlodává dvěře a nábytek jako veverka, neznaje jiné vášně, jiné tužby a jiné rozkoše, a jedna stařena zabývá se celé dny a noci pouze malou porcelánovou panenkou, již hýčká, obléká a miliskuje.

Naproti tomu spatříme jinde chovance, kteří dříve byli v témž nízkém stupni vědomí, kteří přišli do ústavu zcela němí a různými neduhy na celém těle zbědováni, za několik let však již vykonávají překrásné řezbářské práce, čtou, píší, dovedně kreslí, ladně na harmonium hrají nebo vyrábějí nejznamenitější práce z hedbávných a atlasových látek, vyšívajíce vzácná roucha chrámová i hotovice celé výbavy svatební . . .

»Začátečníci.«

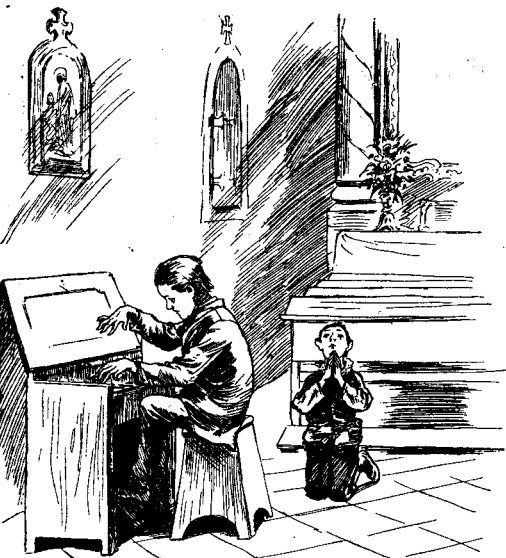
Pravými všemělci byli dva zajímaví chlapci, nejhezčí z celého sboru neuhledných svých soudruhů, sedmiletý František a dvanáctiletý Karlíček . . .

První sluje vlastně Tonda, ale ježto jest v ústavu Toníků mnoho, říká se mu František, aby se jeho osobička s jinými nepletla. Tento hošík, rodilý z Karlína, dodán do ústavu, byl hydrocefalem, odpuzoval ošklivostí a byl naprosto němý, leč během dvou let jeho neduh zmizel, hoch nabyl příjemné podoby a švitoří nyní jako ptáček, deklamuje vlastenecké básně, je nejlepším a nejnadanějším zpěvákem z celé kolonie a dozorcem čtyř méně vzdělaných kolegů. Bohužel bývá zachvácen častými návaly krve k mozku a v takových chvílích upadá opět v blbost a nevědomost.

Starší jeho druh, Karlíček, je v ústavě idiotů chrámovým varhaníkem a hraje nejtěžší skladby mešní i taneční písničky, až nezná ani noty. Všemmu naučil se mechanicky a hraje jen tak

dlouho bezvadně, dokud jeho hlavou zas nekmitne »zlý okamžik«. Potom byť i nechtěl, musí ustati třeba uprostřed chorálu mezi bohoslužbou a počne křečovitě tepati prsty na jediný kláves, jak by byl zachvácen zimnicí. On vás překvapí též krásným bezvadným rukopisem, ale písmeno »k« nepřivede na papír za žádnou

cenu. Kdykoli se mezi psaním vyskytne »k«, zmocní se Karlíčka závrát, úzkost, a on buď musí písmenu tu vynechat i neb ji naznačiti sterými puntíky a kaňkami. Je též obratným zahradníkem a každý den v létě kropí záhony růží a narcisků; když mu však »přeskočí kolečko«, zapomene na vše, a začne místo květin kropit úzkostlivě pouze kameny, zdi a pěšiny. Při tom

Karlík a František v kapli.

je si vědom své chyby a prosí vždy řiditele za odpuštění tvrdě, že je neodvolatelnou mocí puzen, aby tropil hlouposti, že má hlavu všecku popletenu, a že si nemůže pomoci, kdyby si hlavu rozlámal.

Hlava hraje tu vůbec nejdůležitější roli, neboť původ nemoci každého idiota záleží v nějakém znetvoření mozku neb kostí lebečních. V žádném anatomickém museu také není tak různých

divných a zřůdných tvarův hlav lidských jako v útulku slabomyslných; zde jsou chovanci hlav oválných, naduřelých, sploštělých, skrácených neb prodloužených, a způsob povahy jich jeví se pak též podle toho různými příznaky.

Jedno dvanáctileté děvče, Němka, Róza, je zdráva jak řípa a má tělo i ruce vyvinuty jako bujná selská holčice; hlavička její však, pokrytá jezatými ostrými vlásky, je tak trpaslická, že ji člověk skryje celou ve dlaních jako klubíčko. Dívka ta má srostlé kosti lebeční, takže mozek nemůže se jí v hlavě vyvinovati, i bude co nevidět schváčena šílenstvím. Dosud cítí jen občas tlak v lebce, je čilá, veselá, má hezounká očka, a skotačí rozpustile, nemajíc arci nejmenšího tušení o strašné své budoucnosti . . .

Nejvyspělejšími z oddělení dívčího jsou dvě ženštiny, »krásná Týna« a »hodná Anda«, které zhotovují nejceňnější práce ruční do výstav, pro oltáře ve chrámech pražských i pro domácnosti rodin šlechticů a millionářů.

»Krásná Týna« není pranic hezkou, ba naopak je naprostým mrzákem, je chromá, hrbatá, zkřivená a ošklivá jako noc; titul »krásky« přikhla si sama, i myslí o sobě s jistotou, že je nejslicnější dámou v Praze, že je do ní zamilován fešácký student, i fintí se všemožně, líčí se před zrcadlem, a když jde na procházku, ověsí se od hlavy k patě pentličkami a fábory. Za nádherné ruční práce nežádá nikdy jiné odměny, než kousek líčidla nebo trochu voňavky, kterou se pak tak důkladně pokropí, že u ní v jizbě pro »vůni« nelze ani okamžik pobýti.

Kdysi pro pouhý úsměšek jiného děvčete chtěla si zoufati a vrhla se s okna v druhém patře do dvora. Šťastnou náhodou se nezabila, ale od té doby jest ještě titěrnější. Jinak se chová zcela rozumně, že by v ní nikdo nehledal idiota, zná spoustu českých a německých básní a přednáší je s citem právě dramatické umělkyně.

»Hodná Anda« je mnohem omezenější, as 30letá ženština obrovské silné postavy, která je v ústavě již dvacet roků a chová

Mikrokefal Róza a »Krásná Týna.«

se stydlivě jako malé děvčátko. Pracuje ze všech nejpilněji, ale až je vtělená dobračka, odříkává často dlouhé vražedné monology sedíc na podlaze a chovajíc v náručí porcelánovou panenku, kterou neodloží ani při jídle, při modlitbě ani při spánku.

Dojem mnohem tesknější činili chovanci v sálech prvého

patra, kde v jediné jizbě bidně živoří tři děsně zohavené dívky, na jichž vyléčení není naděje. Jedna již dvanáct let nemůže údy pohnouti a jest opatrována jako živá loutka; druhá, opuštěné to dítě, jejíž matka prchla do Ameriky, pohodivši ji za mrazu na ulici, vyhlíží jako kostra a jediný pohyb její záleží v tom, že bez ustání hledí tlouci hlavičkou do zábradlí své židlice; poslední pak, Milena z Chorvatska, je hluchoněmá, a až z buclatého obličje její svítí dvě oči černých jako uhliky, tíží je též naprostá slepota . . .

Dvě z těch ubohých dětí bylo sem dáno rodiči bohatými a vznešenými . . . a až touží nebožátka po domově, jejich matky, dámy z »velkého světa«, nenavštívíje ani jedenkrát! Jen občas se dole zeptají, zda jejich dívky již zemřely, podívati se však na ně nemají odvahy.

Tak opuštěným a nešťastným je též malý Ludvíček, jedináček ze zámožné rodiny židovské, který opírá stále o dlaně svou nestvůrnou, neforemnou hlavu a stýská si: »Ta moje maminka, ta nejde! Ta na mne zapomíná! . . . A Ludvíček ji má tolik moc rád! . . .«

Za přírodopisným kabinetem, v němž byl chován pět let zuřivý polský kníže Puzima, vedle kaple dlí o samotě v nádherném salonu as dvacetiletý sličný mladík, elegantní švihák, syn známého průmyslníka a poslance; na toho rodiče sice platí, ale k synu se více nehlásí. Ubohý »Jaroslávek« však den co den o nich blouzní, žvatlá dětinským způsobem, co dostane od nich k Ježíšku, a učí se k jich uvítání již kolik let krátkou gratulací . . .

Nejpodivnějším tvorem v ústavu idiotů je devatenáctiletá komtesa z jisté hraběcí rodiny, nazvaná »živou mrtvolou,« která

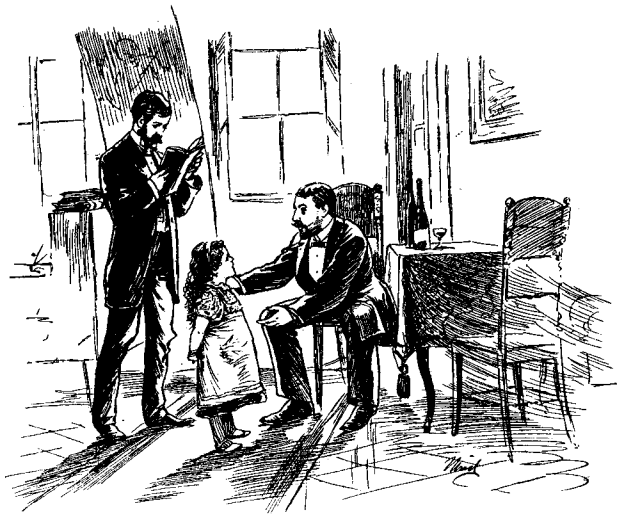
»Živá mrtvola« a hydrokefal Ludvíček.

jsouc od narození nevidoma, němá a blba, spočívá dlouhou tu řadu roků bezvládně v židli, ku které jest stále připjata těsným pasem.

Mohutné alabastrově bílé tělo tvora toho zdá se mít sílu obrovskou, leč nepatrné nožky nemohou sebou pohnouti, a hrozná bytosť, jež nemá o světě kol sebe nejmenšího ponětí, ryčí jen žalostivě jak novorozené děcko. Jen tehdy zjasní bezvýrazné své odule zavalité líce, když blízko u hlavy zazní jí cinkot silného zvonce. To je ještě jediná známka lidského života té mramorové sochy, jejíž příšernost zvyšují ještě vyboulené modré jasné oči;

kteře na vás hledí upřeně, vyjeveně a jsou přec mrtvy, slepy, . . . s nermem docela vyhaslým! . . .

Největší překvapení čekalo mne na konec, kdy na estradu přiběhlo šthlé, půvabné as desetileté děvčátko, s jehož hlavinky splývala záplava zlatoskvoucích kadeří, dítě růžolící a svěží jak jarní květ! . . . To byl mazánek ústavu, nejmladší novicka »Mařenka,« která jsouc téměř zcela zbavena řeči a rozumu, jeví ne-

.. Poznal jsem svou vlastní sestřenku . . . (Str. 120.)

obyčejný talent pro práce domácí, takže ji přezděno »hospodyňka« a pro tanec, v kterém jest mistryní. Děvčátko to upoutalo mou pozornost neobyčejnou svou krásou, i zeptal jsem se, jak sluje a odkud pochází.

Odpověď řiditelova zdrtila mne však jak s nebe blesk, neboť seznal jsem, že se přede mnou nalézá — má vlastní sestřenka, o nž jsem kdys slyšel, že ji stihla těžká duševní choroba, o jejíž pobytu v tomto ústavu jsem však neměl ani potuchy! . . .

Než jsme prohlédli všechny jizby, bylo poledne, a tu chovanci bez rozdílu původu a náboženství, Češi, Němci, Poláci, Rusové i Francouzi, vyznání katolického, protestantského i židovského, pokud který mohl údy vládnouti, počali dělati kříže, a když zazněla zvonková hra s vížky loretanské, jali se přerývaným hlasem říkati »Otče náš! . . .

Potom jsem prošel vzorně zřízenou školou, skvostnou kaplí, truhlárnou a zlatým sloupovým nádherných sálů, zdobených starodávnými malbami, když pak v jídelně několik stařečků odříkalo nám úryvky z dětských básniček, kterým se pracně pomocí zoufalé gestikulace naučili, uviděli jsme ještě přípravy, které všichni chovanci konali tenkrát k svátkům vánočním . . . k nejkrásnějšímu svátku všech svátků, k Štědrému večeru.

Snad nikde v celém světě v ten čas nehárá tolik radostných nadějí, tolik napjatého očekávání, jako v tom tajemném ústraní, kde se všichni chudšasové, malí i velcí, všech vyznání a národností se srdcem mocně tlukoucím stejně těší na dobrého Ježíška! . . .

Není to také divu, neboť ubozí, nerozumní ti tvorové jsou všichni dětmi, ti staří i mladí, nemluvnata i šedí kmeti a stařeny nad hrobem stojící.

S nimi bez rozdílu také se jedná něžně a laskavě jako s dětmi opravdovými, a člověk při pohledu na to klidné zatiší, vzdálené hluku a strasti vnějšího světa, na tu spokojenost, zapomíná na duševní jich pohromu i ptá se sama sebe, zda to není vlastně štěstím, když tak až do konce života mohou zůstatí nevinnými děcký prostými vášní, těšícími se skromnými svými ideály . . . a chráněnými před záští, zradou a sklamaním, jimž jsou na pospas vydáni »lidé rozumní«.

S pohnutím hledí tu člověk, jak si zmračený slepý hošík chystá k Vánocům stromeček, podle něho shrbený kmet Ferdáček lepí z odpadků slámy iesličky, »krásná Týna« vyšívá pro oitář kaple »jezulátko v kolébce.« blbý Karlíček vytrubuje pastýřskou

písničku, židovský hoch Ludvíček se učí dělat kříž, aby mu Ježíšek také něco nadělal, hodná Anda se svědomitě postí, aby spatřila na stěně zlaté prasátko, a staříček Pecka odříkává mechanicky jediné blahopřání k dobrodincům, které se z mládí naučil, a které tvoří jeho celou sbírku vánočních přání: »Já jsem malý poupě, stojím tady v koutě, já vinšovat neumím, já se za vás pomodlím!« . . .

Štědrý den slaví se v ústavě idiotů prostě, jednoduše, a „ta pravá sláva“ nastane vždy až v poetický večer třikrálový, kdy se otevrou nádherné sály šedého paláce všemu obecnstvu a v největší síni vztýčí svá temena ke stropu tři mohutné lesní stromy, z nichž každý je zasvěcen jednomu ze tří svatých králů, putujících od Východu k jeslím betlémským; obrovské jedle odějí se ve skvělý háv přepestrých ozdob a skvoucích světélek, pod nimi nakupí se spousty košů s pěknými dárky, a náhle zaplane čarovný sál oslňujícím jasmem a září kouzelnou.

Zakletý zámek v tu chvíli obživne! . . .

Směrem od kaple vrhnou se do síně řady idiotů, hochů, mužů, dívek i žen nejpodivnějších tvářností, jedni schyleni, vlekouce schromená těla těžce ku předu, druzí krokem vrátkým neb plíživým, jedni živě gestikulující, vyrážejíce z hrdel nesrozumitelné skřeky, jiní malátně, hledíce před sebe s naprostou resignací.

Leč jak ti ubozí tvorové vejdou do sálu jasně osvětleného, plného vůně lesního jehličí, nádhery a slavnostního šumu, a zlatou síní zahlaholí vážný zvuk harmonia, melodií písně vánoční, zjasní se rysy těch bezvýrazných lící, zaplanou tupé zraky a všechny pochmurné tváře zazáří blahým dětinským úsměvem! . . .

Slovy zajímavými, nesouvislými, i hlasem nejistým a se třesoucím, leč plni nadšení zapějí pak všichni v přetklivém choru, zlobají ruce svých dobrodinců, uchopí dychtivě, toužebně v náruč své skrovné dárky a odcházejí zpět do svých světniček, kam si odnáší světlý zákmit štěstí v ubohém, trpícím sirém srdci svém! . . .

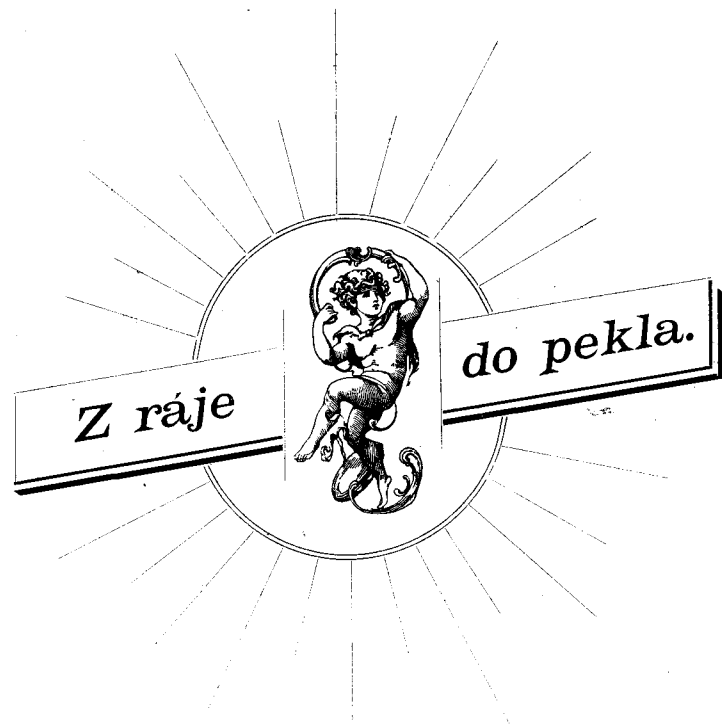

Kdys jsem byl takové tklivé scéně přítomen, a slzy mi z očí vytryskly, když jsem zřel nešťastné ty duše plesat pod stromkem vánočním. Většina jich mezi zpěvem občas hlasitě výskla nad nevidanou slávou a nádherou, a i ti nejtupější, zcela blbí, vytěštili radostně zrak na tłum cizích lidí, zeleň stromů, a moře světélek, ač jich významu neznali a nechápali

Několik němých dítek, mikrokefal Rosa, a hydrokefal Ludvíček vyrazili z hrdel ryk překvapení a úžasu a ochromená Milena, kterou sem opatrovnice vzala v náručí, jásajíc líbala vášnivě líce své chůvy a otáčela zvědavě slepé oči své k záři stromů, jichž lesk a krása byly pro ni neviditelnými ztracenými

Po slavnosti potěšili se mnozí v kruhu přátel a příbuzných, a plakali blahem, když mohli pohladiti tvář drahého ustaralého tatínka, i když sem přišel v chudobném šatě, z chýže žebrácké; mnohem nešťastnější byli ti, kteří toužebně otáčeli chorou hlavu svou v zástup diváků hledající v nich marně otce neb matičky

Leč kruh šlechtných dam, jenž ústav vydržuje, nedopustí, aby ubohá ta opuštěná sirá ptáčata schvátil trud a žal; ony jim nahradí laskavé rodiče, setrou slzu se zarmoucených a utrápených líc i zahrnou je upřímnou láskou, takže vždy, když v celém širém světě zablesknou tisíce světla na stromcích, v radostný pro děti večer vánoční, nadejde i těm ubohým zapomenutým sirotkům, těm malým i velkým dětem ve starém Sternberském zámku u Lorety chvíle blažená.

Obrázek z tajností »smíšené« pražské společnosti.